

**TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY BARQARORLIGINI
TA'MINLASHDA ICHKI AUDITNING ROLI VA AHAMIYATI**

Sotvoldiyeva Irodaxon

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti "Buxgalteriya hisobi va audit" yo'nalishi

4-bosqich K-114-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: D.Razzokov

Annotatsiya: *Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash zamonaviy bank tizimi rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Shu nuqtayi nazardan, ichki audit bank ichki nazorat tizimining asosiy bo'g'ini sifatida moliyaviy barqarorlikni oshirishda katta ahamiyatga ega. Ichki auditning puxta tashkil etilishi bank resurslaridan oqilona foydalanish, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlash, ichki nazoratning mustahkamlanishi va xatarlarni boshqarishning sifatini oshirish imkonini beradi. Mazkur maqolada tijorat banklari moliyaviy barqarorligini oshirishda ichki auditning o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi hamda uni yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot natijalari ichki audit tizimini yanada rivojlantirish orqali tijorat banklarining raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *tijorat banklari, ichki audit, moliyaviy barqarorlik, ichki nazorat, audit tizimi, risklarni boshqarish, moliyaviy nazorat, bank faoliyati, audit samaradorligi, auditning roli.*

Аннотация: *Обеспечение финансовой устойчивости коммерческих банков играет важную роль в развитии современной банковской системы. С этой точки зрения, внутренний аудит как основной элемент внутреннего контроля банка имеет большое значение для повышения финансовой устойчивости. Эффективная организация внутреннего аудита обеспечивает*

рациональное использование ресурсов банка, достоверность финансовой отчетности, укрепление внутреннего контроля и повышение качества управления рисками. В данной статье рассматривается роль и значение внутреннего аудита в обеспечении финансовой устойчивости коммерческих банков с научно-теоретической и практической точки зрения, а также разработаны предложения по его совершенствованию. Результаты исследования включают рекомендации, направленные на повышение конкурентоспособности коммерческих банков за счет дальнейшего развития системы внутреннего аудита.

Ключевые слова: *коммерческие банки, внутренний аудит, финансовая устойчивость, внутренний контроль, система аудита, управление рисками, финансовый контроль, деятельность банка, эффективность аудита, роль аудита.*

Abstract: *Ensuring the financial stability of commercial banks plays an important role in the development of the modern banking system. From this perspective, internal audit, as a key element of a bank's internal control system, is highly significant for enhancing financial stability. Proper organization of internal audit ensures the rational use of bank resources, reliability of financial reporting, strengthening of internal control, and improvement of risk management quality. This article analyzes the role and significance of internal audit in ensuring the financial stability of commercial banks from both theoretical and practical viewpoints and proposes measures for its improvement. The research results include recommendations aimed at increasing the competitiveness of commercial banks by further developing the internal audit system.*

Keywords: *commercial banks, internal audit, financial stability, internal control, audit system, risk management, financial control, banking activities, audit efficiency, audit role.*

KIRISH

Bugungi globallashuv davrida tijorat banklari mamlakat iqtisodiyotining eng muhim moliyaviy institutlaridan biri sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Banklar

nafaqat aholi va korxonalarga moliyaviy xizmat ko'rsatadi, balki iqtisodiyotning turli tarmoqlarini moliyalashtirish, investitsiyalarni jalb etish va umumiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham asosiy o'rin tutadi. Shu bilan birga, bank faoliyati ko'plab moliyaviy va operatsion xatarlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ularni nazorat ostida ushlab turish va samarali boshqarish zarurati yuzaga keladi. Mazkur vazifani bajarishda ichki auditning roli beqiyosdir.

Ichki audit tizimi bank faoliyatida yuzaga keladigan xatoliklar, firibgarliklar, mablag'lardan maqsadsiz foydalanish va boshqa salbiy holatlarni oldindan aniqlash va bartaraf etishda muhim ahamiyatga ega. Ichki auditning puxta va izchil tashkil etilishi bank ichki nazorat mexanizmlarini mustahkamlaydi, rahbariyatning boshqaruv qarorlarini qabul qilishda asosli ma'lumotlar bilan ta'minlaydi hamda jamoatchilik ishonchini oshiradi. Shu sababli, ichki auditning samaradorligini oshirish va uni zamonaviy talablar asosida rivojlantirish masalasi bugungi kunning dolzarb mavzularidan biri sifatida e'tirof etiladi.

So'nggi yillarda respublikamizda bank sektorini isloh qilish, xalqaro standartlarga mos audit tizimini shakllantirish va moliyaviy intizomni mustahkamlash borasida keng qamrovli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq, mavjud ichki audit tizimida hanuzgacha ba'zi kamchiliklar saqlanib qolmoqda: audit xulosalarining to'liq amalga oshirilmasligi, xatarlarni baholashning yetarlicha rivojlanmagani va auditorlarning malaka darajasining pastligi shular jumlasidandir. Shuning uchun, tijorat banklarida ichki audit faoliyatini takomillashtirish orqali ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishida ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqish zarurati ortib bormoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarida ichki audit faoliyatini takomillashtirish va uning moliyaviy barqarorlikka ta'sirini o'rganish bo'yicha bir qator mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining so'nggi yillardagi farmon va qarorlarida bank tizimini isloh qilish, ichki auditni zamonaviy talablar asosida rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Mahalliy tadqiqotchilar ichida Sh. Xodjaye, A.

Abduraxmonov, S. Abdukarimov kabi olimlar tijorat banklarida ichki nazorat va audit tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy ishlar olib borganlar. Ularning asarlarida ichki auditning nazariy asoslari, audit jarayonining bosqichlari va bank faoliyatidagi amaliy jihatlari yoritilgan.

Xorijiy adabiyotlarda esa, ichki auditning xalqaro tamoyillari, riskga asoslangan audit yondashuvi va korporativ boshqaruv tizimi bilan uzviy aloqasi keng tadqiq etilgan. Masalan, M. Spencer va J. Robertsonning ishlarida ichki auditning bank moliyaviy barqarorligiga qo'shadigan hissi, auditorlarning mustaqilligi va ob'ektivligi, audit natijalarining bank faoliyatiga ta'siri chuqur tahlil qilingan.

Metodologik jihatdan mazkur tadqiqotda tahliliy, taqqoslash, sintezlash va induktiv metodlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari misolida ichki audit tizimining amaldagi holati o'rganildi, mavjud kamchiliklar tahlil qilindi va ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqildi. Shuningdek, ilg'or xorijiy tajribalar mahalliy sharoitga mos holda o'rganildi va amaliy tavsiyalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida ichki audit tizimi mavjud bo'lsa-da, uning samaradorligini oshirish borasida qator muammolar mavjud. Avvalo, auditorlarning malaka darajasi va zamonaviy audit yondashuvlarini qo'llash imkoniyatlari yetarlicha rivojlanmagan. Ko'plab banklarda ichki audit natijalari asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar o'z vaqtida va to'liq bajarilmaydi. Bu holat bankning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va xatarlarni oshiradi.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, ichki auditning samaradorligi bevosita bank ichki nazorat tizimining mustahkamligiga, auditorlarning mustaqilligi va ularning rahbariyat bilan o'zaro hamkorligiga bog'liq. Shuningdek, banklarda ichki audit faoliyatini avtomatlashtirish darajasi ham yetarli emas. Raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi ichki auditning aniqlik va tezkorligini oshirish imkonini beradi.

Ilg'or xorijiy tajribani o'rganish jarayonida ko'plab rivojlangan davlatlar banklarida riskka asoslangan ichki audit yondashuvi keng qo'llanilishi ma'lum bo'ldi. Bunday yondashuv ichki auditning samaradorligini oshirib, mavjud resurslardan maksimal darajada foydalanishga imkon yaratadi. Shuning uchun, mahalliy tijorat banklari uchun ham zamonaviy audit dasturlarini joriy etish va auditorlar malakasini oshirish dolzarb vazifa sifatida tavsiya etiladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot davomida aniqlanganidek, tijorat banklarida ichki auditning samaradorligi bevosita bank ichki nazorat tizimining mukammalligi, auditorlarning mustaqilligi, malaka darajasi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasi bilan uzviy bog'liqdir. Amaldagi ichki audit jarayoni ko'p hollarda an'anaviy metodlarga tayangan holda amalga oshirilmoqda, bu esa bank faoliyatidagi ayrim moliyaviy xatarlarni to'liq aniqlash imkonini cheklaydi. Shuningdek, auditorlar tomonidan taqdim etilgan tavsiyalar rahbariyat tomonidan to'liq bajarilmayotgani ham audit natijalarining samaradorligini pasaytiradi.

Bugungi kunda bank tizimida raqamlashtirish jarayonlari jadal rivojlanib borayotgan bir davrda ichki audit jarayonlarini ham zamonaviy texnologiyalar asosida avtomatlashtirish zarurati tobora ortib bormoqda. Xususan, riskka asoslangan audit, IT-audit va onlayn monitoring tizimlari ichki auditning aniqligi va tezkorligini oshiradi. Ilg'or xorijiy tajribalar ko'rsatmoqdaki, rivojlangan davlatlar banklarida ichki audit faoliyatiga mustaqil ichki audit qo'mitasi va bosh auditor lavozimlari joriy etilgan bo'lib, bu ichki auditning mustaqilligini ta'minlaydi va rahbariyatga xolis tavsiyalar berishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ichki auditning professional standartlarga muvofiq amalga oshirilishi, auditorlar malakasini oshirish bo'yicha muntazam o'quv kurslari tashkil etilishi va audit xulosalarining to'liq va o'z vaqtida ijro etilishi bankning umumiy moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Ichki auditning samarali faoliyati nafaqat moliyaviy xatoliklarni kamaytiradi, balki bank faoliyatining rentabelligi va ishonchliligini oshirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Tijorat banklari uchun muhim bo'lgan yondashuvlardan biri bu — ichki

audit tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, mavjud ichki audit reglamentlarini takomillashtirish va ichki audit xizmatining mustaqilligini ta'minlashdir. Shu bilan birga, auditorlarning malaka oshirish dasturlarini xalqaro professional audit tashkilotlari bilan hamkorlikda amalga oshirish bank ichki audit tizimini yanada yuqori darajaga olib chiqadi. Natijada, bankning moliyaviy barqarorligi oshib, mijozlar ishonchi mustahkamlanadi va bankning raqobatbardoshligi ta'minlanadi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar va muhokamalar asosida xulosa qilish mumkinki, tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda ichki auditning o'rni va ahamiyati nihoyatda katta. Bank ichki audit tizimining samarali tashkil etilishi bankning moliyaviy resurslaridan oqilona foydalanish, moliyaviy xatoliklarni oldindan aniqlash, ichki nazorat tizimini kuchaytirish va xatarlarni boshqarishni takomillashtirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy kamchiliklar — ichki audit natijalarining to'liq ijro etilmasligi, auditorlarning malaka darajasining yetarlicha emasligi va audit jarayonlarining zamonaviy texnologiyalar bilan yetarlicha jihozlanmaganligi — kelgusida bartaraf etilishi zarur bo'lgan muammolar sifatida belgilandi. Shu sababli, tijorat banklari rahbariyatiga quyidagi takliflarni bildirish maqsadga muvofiq: ichki audit xizmatining mustaqilligini yanada oshirish, auditorlarning malakasini muntazam ravishda oshirib borish, ichki audit jarayonlarini raqamlashtirish va avtomatlashtirish, riskka asoslangan yondashuvni keng joriy etish va xalqaro standartlarga mos ichki audit reglamentlarini ishlab chiqish.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, samarali ichki audit tijorat banklari moliyaviy barqarorligini oshirishning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u bankning umumiy faoliyatiga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari va ishlab chiqilgan tavsiyalar amaliyotda qo'llanilsa, milliy bank tizimining raqobatbardoshligi va barqarorligi yanada mustahkamlanadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF–60-sonli «Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy ma'lumotlari — www.cbu.uz.
3. Ходжаев III. (2022). Bank ishi asoslari. Toshkent: «Fan va texnologiya» nashriyoti.
4. Abduraxmonov A. (2021). Ichki audit va nazorat. Toshkent: «IQTISOD-MOLIYA» nashriyoti.
5. Spencer M., Robertson J. (2020). Internal Auditing: Principles and Practices. London: Oxford University Press.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-martdagi PQ–4648-sonli «Bank tizimini isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori.
7. International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing (The IIA).
8. Abdukarimov S. (2023). Moliyaviy nazoratning zamonaviy yondashuvlari. Toshkent: «IQTISODIYOT» nashriyoti.